

UDK:80/82

Baxtiyor RAXIMOV,
Qarshi shahridagi Prezident maktabi o'qituvchisi

PhD, dotsent B.Narmanov taqrizi asosida

ESTABLISHMENT OF FOREIGN COOPERATION RELATIONS IN TEXTILE INDUSTRY OF KASHKADARYA REGION

Annotation

This article presents the facts about the achievements made as a result of the establishment of foreign cooperation in the textile industry of Kashkadarya region during the years of independence, and the fact that an important contribution was made to the economic development of the country through the increase in the export volume of the oasis. There are also opinions that the role of external relations is important in the organization of competitive enterprises in the oasis.

Key words: Kashkadarya, textiles, cotton industry, foreign cooperation, "Kashteks", export, textile machines, fairs.

УСТАНОВЛЕНИЕ ОТНОШЕНИЙ ВНЕШНЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация

В данной статье представлены факты о достижениях, достигнутых в результате налаживания зарубежной кооперации в текстильной промышленности Кашкадарьинской области за годы независимости, а также о том, что был внесен важный вклад в экономическое развитие страны за счет увеличения в объеме экспорта оазиса. Существуют также мнения, что роль внешних связей важна в организации конкурентоспособных предприятий в оазисе.

Ключевые слова: Кашкадарья, текстильная, хлопковая промышленность, внешнеэкономическая кооперация, "Каштекс", экспорт, текстильные машины, ярмарки.

QASHQADARYO VILOYATI TO'QIMACHILIK SANOATIDA XORIJIY HAMKORLIK ALOQALARINING YO'LGA QO'YILISHI

Annotatsiya

Mazkur maqolada istiqlol yillarida Qashqadaryo viloyati to'qimachilik sanoatida xorijiy hamkorlik aloqalarining yo'lga qo'yilishi natijasida qo'lga kiritilgan yutuqlar, vohada eksport hajmining ortishi orqali mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga muhim hissa qo'shilganligi haqida faktlar keltirilgan. Shuningdek vohada raqobatbardosh korxonalarini tashkil etishda tashqi aloqalarning o'rni muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo, to'qimachilik, paxta sanoati, xorijiy hamkorlik, "Qashteks", eksport, tekstil dastgohlari, yarmarkalar.

Qashqadaryo O'zbekiston Respublikasining eng qadimiy tarixga, o'ziga xos madaniyatiga ega, tabiiy boyliklari ko'pligi bilan ajralib turadigan, bugun har tomonlama rivojlanayotgan viloyatlaridan biri hisoblanadi. Viloyatning to'qimachilik sanoatida xorijiy hamkorlik aloqalarining yo'lga qo'yilishi tarixini o'rganish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" asarida tashqi iqtisodiy aloqalarning ahamiyati haqida quyidagi fikrlarni bildirib o'tgan edi: "Hududlarni iqtisodiy taraqqiyot etirishning strategik yo'nalishlaridan biri – mamlakatning har bir tumanida investitsiyalar kiritish uchun jozibali muhit shakllantirish va eksportni qo'llab-quvvatlashdan iborat. Negaki, hozirgi kunda yurtimizning qaysi hududini olmaylik, ularning barchasida iqtisodiy jihatdan yuksalish borasida katta imkoniyatlar mavjud ekanini ko'ramiz"[2].

Voha yer maydonining 23,8% i yoki 679,2 ming gektarini suvli maydonlar tashkil etadi. Viloyat respublikamizda paxta vag'alla yetishtirishda yetakchi hisoblanadi. Mamlakatda yetishtirilayotgan paxta xomashyosining 13 foizi Qashqadaryo viloyati hissasiga to'g'ri keladi[3].

Sobiq Ittifoq davrida viloyatda yetishtirilgan paxta mahsulotiga hududning o'zida faqatgina birlamchi ishlov berilar edi. Hududga kerakli trikotaj mahsulotlari boshqa

mintaqalardan keltiriladi. Bu esa viloyat aholisini trikotaj mahsulotlari, kiyim-kechaklar bilan ta'minlanishida ko'plab noqulayliklar va muammolarga sabab bo'lgan. Shuningdek mavjud iqtisodiy imkoniyatlardan samarali foydalanish imkoniyatini pasaytirgan.

Mustaqillik yillarida viloyatda to'qimachilik sanoatining jadal rivojlantirilishi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga muhim hissa qo'shishi mumkinligi ko'zda tutilgan holda ko'plab o'zgarishlar amalga oshirilishi maqsad qilib belgilandi. Chunki mamlakatimiz iqtisodiy taraqqiyotida to'qimachilik sanoatining hissasi yildan-yilga ortib bormoqda. Jahon bozorlarida to'qimachilik sanoati mahsulotlari bilan o'z o'rnimizga ega bo'lishda boshqa davlatlar bilan hamkorlik qilish eng muhim jihatlardan biridir. Istiqloldan keyin Qashqadaryo paxta tolasi jahonning ko'plab mamlakatlariga to'g'ridan-to'g'ri eksport qilina boshladi. Xususan, 1991-yildayoq vohada joylashgan Beshkent paxta tozalash zavodi ishchi-xizmatchilari yangi paxta hosilidan tayyorlangan 450 tonnadan ortiq yuqori sifatli tolni Avstriya, Niderlandiya va Shveysariya mamlakatlariga eksport qilganlar[6]. Bu esa istiqlolning dastlabki kunlaridan xorijiy hamkorlikni samaralitashkil etilishga harakat qilina boshlaganligini bildiradi.

"Qashqadaryo davlat paxtasanoatsotish" hissadorlik birlashmasiga qarashli korxonalar 1997-yil 7-noyabr holatiga ko'ra 1997-yil hosilidan olingan tolnaning 30725 tonnasini

sotishgan. Qashqadaryo tolasining xaridorlari orasida Shveysariyaning "Paul Reynxard", "Uzdon", Niderlandiyaning "Gdinkor", Janubiy Koreyaning "LEU", Rossiya Federatsiyasining "Konteks", Germaniyaning "Ay Siti", Xitoyning "SUAR" nomli mashhur firmalari bor edi[17]. Shuningdek, viloyatdagi mavjud paxta tozalash zavodlarining faoliyatini jahon andozalariga moslashtirish maqsadida ham xorijiy hamkorlar bilan aloqalar yo'lga qo'yildi. 1997-yil aprel oyida AQSHning "Donovant Interpraysiz Ink" kompaniyasi vakillari paxta tozalash sanoatini rivojlantirishda hamkorlik qilish uchun Qashqadaryo viloyatida bo'lishdi. Dunyoning 8 davlatida 80 dan ortiq paxta tozalash zavodlarini qurgan bu kompaniya O'zbekistonda 10 yildan ortiq vaqt davomida faoliyat olib borayotgan edi. Kompaniya prezidenti Uilyam Bill Donovant rahbarligidagi mutaxassislar viloyat hokimi Ozod Parmonov hamrohligida Qarshi tumanidagi Yaxshi Omonov nomli xo'jalikda, Nishon va Koson tumanlaridagi 1-paxta tozalash zavodlarida bo'lishdi[9]. Mazkur faktlar shuni ko'rsatadiki, vaqt o'tgani sayin Qashqadaryo paxtasi jahon paxta bozorida o'z xaridorlariga ega bo'la boshladi. Endilikda hududda paxtadan tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish orqali to'qimachilik sanoatini yuksaltirish uchun amaliy harakatlar boshlandi.

Yangi iqtisodiy munosabatlarga o'tishda jahon bozori talablariga javob beradigan mahsulotlarni ishlab chiqarish talab etildi. Viloyatda ana shu sohada ilk qadam 1993-yil bahorida qo'yildi. Yiliga 25 ming tonna ipak paxtani qayta ishlab jahon andozalariga javob beradigan tayyor kiyim-kechaklar ishlab chiqaradigan bu korxonani Qarshi shahrida bir yil ichida barpo etish yuzasidan Turkiya-O'zbekiston shartnomasi imzolangan. Mazkur korxonani barpo etish uchun Qarshi shahri yaqinidagi Qavali qishlog'i hududida 15 gektar joy ajratildi. 1993-yil 15-mart kuni korxonada poydevoriga dastlabki g'isht qo'yildi. Tantanada Turkiyaning "Yazeks" korporatsiyasi vitse-prezidenti Ahmad Yurakli qatnashdi. Bu qurilish kompleksining umumiy loyiha qiymati 28 mln AQSH dollarini tashkil etgan. Uning loyihasi Turkiyaning "Yazeks" korporatsiyasi bilan "O'zmejkolxozstroy"ning Qarshidagi loyihalash muhandislari hamkorlikda tayyorlaga[7]. "Qashteks" aksionerlik jamiyatining nizom jamg'armasi 35 mln so'm qilib belgilangan edi. Bu korxonada 1994-yil 2-avgust kuni viloyat Adliya boshqarmasidan 142-raqam bilan davlat ro'yxatidan o'tkazildi. Hissadorlik jamiyatining ta'sisчилari etib 123 ta qishloq xo'jaligi korxonalari va Kasbi tumanidagi 4-hunar texnika bilim yurti belgilandi[13]. Kompleksning ishlab chiqarish tseklariga Turkiya, Italiya, Germaniyadan eng zamonaviy uskunalar olib kelib o'rnatilishi maqsad qilingan edi. Tola ajratish tseksida Turkiyaning "Yazeks" firmasi ishlab chiqargan 50 ta "Sumer" markali mashinalari, presslash tseksida Germaniya dastgohlari, ip-yigiruv tseksida Italiyaning "Savio", Shveysariyaning "Riter" firmalarining dastgohlari, to'quv sexida Italiyaning "Somet" firmasidan keltirilgan 35 ta dastgoh o'rnatilishi rejalashtirildi. Tikuv, bichish, dazmol bosish mashinalari Italiyaning "Remoldi" va "Neson" firmalarining, buyash sexida Italiyaning "Savit", Turkiyaning "Izmir" firmalaridan keltirilgan mashinalardan foydalanish belgilandi. Dastgohlar chet ellik mutaxassislar o'rnatilishi va mahalliy ishchilarga foydalanishni o'rgatish ham ko'zlangan asosiy vazifalardan edi. Natijada hududdagi mahalliy aholi vakillaridan 2500 kishi ish bilan ta'minlanar edi[7]. Mazkur to'qimachilik kompleksining ishga tushirilishi hududdagi ishsizlik muammosini bartaraf qilish uchun muhim yechimlardan biriga aylandi. Viloyat aholisining ijtimoiy-iqtisodiy hayotida ham muhim o'zgarishlarga sabab bo'ldi.

"Qashteks" to'qimachilik majmuasi qurilishini tugallash maqsadida 1996-yil 20-mart kuni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Anteks", "Qashteks", "Quva" va "Gurlan" to'qimachilik komplekslarini ishga

tushirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori chiqarildi. Mazkur qarorda "Qashteks" to'qimachilik kompleksi qurilishini tugallash va asbob-uskunalar uchun 229,8 mln so'm miqdorida uzoq muddatli tijorat kreditini ajratish haqida ko'rsatma berildi. Shuningdek mazkur qarorda bu to'qimachilik kompleksini 1996-yilning ikkinchi choragidayoq ishga tushirish lozimligi ham belgilanib qo'yilgan edi[1]. To'qimachilik majmuasi iqtisodiy muammolar tufayli begilangan muddatdan keyin bo'lsadao'z faoliyatini boshladi.

1996-yil 10-dekabrda Qarshi shahrida Turkiyaning "Yazeks" firmasi bilan hamkorlikda "Qashteks" to'qimachilik majmui ochildi[8]. "Qashteks" ochiq hissadorlik jamiyatining ishga tushirilgandan so'ng dastlabki 6 oyda 855 tonna paxta tolasini qayta ishlab 583 tonna kalava ip, 201 tonna trikotaj matosi, 800 ming pogonometr xom gazlama, 300 ming donadan ortiq tayyor trikotaj mahsuloti ishlab chiqarildi. Shundan 40 turdagi tayyor mahsulotlar ishlab chiqarildi. Bu mahsulotlarni valyutaga aylantirilganda 149 mln so'mlik kalava ip, 89 mln so'mlik trikotaj mato, 76 mln so'mlik ip-gazlama ishlab chiqarildi. 26 mln so'mlik tayyor trikotaj mahsuloti 200 ming AQSH dollariga chetga va ichki bozorga sotildi. Lekin shunga qaramasdan 150 mln so'mlik yarim tayyor mahsulotlar omborxonalarda turib qoldi. Buning birinchi sababi chet ellik mutaxassislarining o'z vaqtida kelib mashina va uskunalarini ishga tushirmaganligi bo'lsa, ikkinchi sababi kombinatning aylanma mablag'i yo'qligi edi[4]. Mavjud muammolarga qaramasdan "Qashteks" to'qimachilik majmuasi o'z faoliyatini yanada kuchaytirish, ichki va tashqi bozorlarda o'z o'rni mustahkam egallash uchun islohotlarni amalga oshira boshladi. 1997-yilda "Qashteks" hissadorlik jamiyati va Shveysariyaning "Vest Ist Finans" firmasi o'rtasida ustav fondi kamida 300 ming AQSH dollarini tashkil etadigan qo'shma korxonada tuzish to'g'risida shartnoma imzolandi[10]. 1998-yil yanvar-mart oylarida "Qashteks" hissadorlik jamiyati tomonidan Vengriyaga umumiy qiymati 54 ming AQSH dollariga teng bo'lgan mahsulotlar yetkazib berildi. Italiyaning "Karrera" firmasi bilan 2,5 mln AQSH dollariga teng bo'lgan turli mahsulotlar yetkazib berish yuzasidan shartnomalar imzolangan[12]. 1999-yilda "Qashteks" hissadorlik jamiyati Qozog'iston Respublikasida qo'shma korxonada savdo uyini ochdi. U o'zining birinchi partiya tovarlarini 12,3 ming AQSH dollariga sotdi[5]. 2000-yil avgust oyida Germaniyaning Kyoln shahrida to'rt kun davom etgan "Interjeans-2000" yarmarkasida "Qashteks"da erkaklar, bolalar sport kiyimlari, "Sanam"da ishlab chiqarilgan erkaklar ko'ylagi va sport kiyimlaridan namunalari namoyish etildi. Yarmarka davomida Germaniya, Gollandiya, Avstriya, Koreya Respublikasi, Polsha, Chexiya, Kanada davlatlari vakillaridan "Sanam" fabrikasiga 16 ta, "Qashteks" to'qimachilik kompleksiga 12 ta taklif tushdi[14]. Bu faktlar shuni ko'rsatadiki, to'qimachilik majmuasi ishga tushirilgan kundan boshlab mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti uchun o'z hissasini qo'sha boshladi. Xorijiy mamlakatlarga o'z mahsulotlarini eksport qilish orqali jahon to'qimachilik sanoatida o'z o'rmi ga ega bo'lishga harakat qilindi.

XXI asr boshlarida "Qashteks" aksionerlik jamiyati tashkiliy tuzilmalarida o'zgarishlar amalga oshirildi. 2004-yil birinchi choragida viloyatda 2 ta qo'shma korxonada davlat ro'yxatidan o'tdi. Bu korxonalardan biri Qarshi shahridagi "Qashteks" aksiyadorlik jamiyati tomonidan Turkiyaning "ATS Aktiv tekstil sanaye ve tijaret anonyon shirketi" va AQSHning "DYNELEY LLC" kompaniyasi bilan hamkorlikda tuzilgan "Cotton Road" qo'shma korxonasi edi. Bu korxonada paxtani qayta ishlab, ip-kalava, mato va tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarishga ixtisoslashtirildi. Yangi qo'shma korxonaning nizom jamg'armasi 10,5 mln AQSH dollaridan iborat bo'lib, xorijiy investorlar ulushi 5,5 mln AQSH dollaridan iborat edi. Mana shu vaqtdan boshlab

“Qashteks” aksionerlik jamiyatining mahsulotlari “Cotton Road” brendi ostida ichki va tashqi bozorga chiqarila boshlandi[15]. “Qashteks” to‘qimachilik kompleksi modernizatsiya jarayonlari orqali o‘z faoliyatini jonlantirish va mahalliy aholini doimiy ish o‘rni bilan ta‘minlashga ham jiddiy e‘tibor qaratdi.

2009-yilda Qarshi shahridagi “Cotton-Road” mas‘uliyati cheklangan jamiyat shaklidagi O‘zbekiston-AQSH-Turkiya qo‘shma korxonasi mahsulotlarining asosiy qismi Turkiya, Rossiya Federatsiyasiga eksport qilingan[16]. Qarshi shahridagi “Cotton Road” qo‘shma korxonasi 2014-yilning dastlabki 6 oyida 4 mlrd 647 mln so‘mlik mahsulotni Rossiya Federatsiyasi, Belarus, Litva va Qozog‘iston mamlakatlariga eksport qilgan. 26 tonna kalava ip, 10 ming pogonometr xom to‘quv gazlama, 25000 metr kvadrat tayyor to‘quv gazlama, 130000 dona trikotaj mahsulot, 26 tonna trikotaj polotnosi eksport qilingan. 2013-yilda Shahrisabz va Qarshi shaharlarida korxonaning 2 ta filiali o‘z ishini boshladi. Rossiya, Belarus va Qozog‘iston Respublikalarida savdo uylari mavjud[17]. “Cotton Road” qo‘shma korxonasi eksport geografiyasi Rossiya Federatsiyasi, Qozog‘iston, Belarus, Chexiya, Ukraina va

Litvani qamrab olgan. 2018-yilda 870 ming AQSh dollari miqdoridagi mahsulot chetga eksport qilingan. 550 ming dona tayyor mahsulot yetkazib berilgan. Ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning sifatini yaxshilash maqsadida Shveysariyaning “Riter” kompaniyasidan lentalovchi, Italiyadan xom ip tayyorlovchi va kalavalovchi dastgohlar xarid qilingan. Ichki va tashqi bozorga 710 ming dona tayyor kiyim va 12000 dona tikuvchilik mahsuloti taklif etilgan[18].

Yuqoridagilardan shu jihat oydinlashdiki, mustaqillik yillarida vohada to‘qimachilik sanoatining rivojlantirilishida xorijiy mamlakatlar bilan hamkorlik aloqalarining yo‘lga qo‘yilishi o‘z vaqtida qo‘yilgan muhim qadam bo‘lgan. Viloyatning mamlakat miqyosidagi iqtisodiy imkoniyatini kuchaytirgan. Ishsizlarni doimiy ish o‘rni bilan ta‘minlanishiga yordam bergan. Mahalliy ishchilarni xorijiy texnologiyalardan samarali foydalanish, ular bilan tajrida almashinish imkoniyatiga ega bo‘lishiga ham sabab bo‘lgan. Qashqadaryo viloyatida to‘qimachilik sanoatining zamonaviy shakllarini barpo etishda “Qashteks” to‘qimachilik kompleksini barpo etishdagi tajriba va g‘oyalar keyinchalik hududda yangi to‘qimachilik sanoati korxonalariga asos solinishiga qo‘l keldi.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining (NOMI) 131-sonli qarori. 1996-yil 20-mart. //lex.uz.docs.1621851
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2022. – 164 b.
3. Qashqadaryo viloyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirilishning ma‘lumotlar bazasi. – T.: O‘zbekiston. 2016.
4. Qashqadaryo viloyati hokimligi arxivi, 829-jamg‘arma, 5-ro‘yxat, 13-yig‘ma jild.
5. Qashqadaryo viloyati hokimligi arxivi, 829-jamg‘arma, 10-ro‘yxat, 29-yig‘ma jild.
6. “Qashqadaryo haqiqati gazetasi”, 1991-yil 14-noyabr, 174-son.
7. “Qashqadaryo haqiqati” gazetasi, 1995-yil 22-aprel, 33-son.
8. “Qashqadaryo haqiqati” gazetasi, 1996-yil 11-dekabr, 99-son.
9. “Qashqadaryo” gazetasi, 1997-yil 16-aprel, 31-son.
10. “Qashqadaryo” gazetasi. 1997-yil 21-may, 41-son.
11. “Qashqadaryo” gazetasi, 1997-yil 15-noyabr, 92-son.
12. “Qashqadaryo gazetasi” 1998-yil 14-mart, 22-son.
13. “Qashqadaryo” gazetasi, 1999-yil, 30-oktabr, 87-son.
14. “Qashqadaryo” gazetasi 2000-yil 11-sentabr, 71-son.
15. Temirov B. “Qo‘shma korxonalar soni 2 taga ko‘paydi”. //”Qashqadaryo” gazetasi 2004-yil 17-aprel, 31-son.
16. “Qashqadaryo” gazetasi, 2009-yil 14-avgust, 64-son.
17. “Qashqadaryo” gazetasi, 2014-yil 5-avgust, 92-son.
18. “Qashqadaryo” gazetasi. 2019-yil 8-fevral. 10-son.